

NUS.4 | Perscrutar e declerar fenomens da la natira viva e morta

1. Las scolaras ed ils scolars san percorscher, cumparegliar e declerar signals, senns e prestaziuns dals senns.

 renviaments
AS - Corp, sanadad e motorica
[1]

Signals, senns, prestaziuns dals senns

NUS.4.1

Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san identifitgar ils signals che vegnan duvrads en il mintgadi e describer lur significaziun (p.ex. sirena dals pumpiers, amplas da traffic, segns cun il maun).	
	b	» san perscrutar signals, senns e prestaziuns dals senns e describer experientschas dal mintgadi. ureglia, udir; egl, vesair; lieunga, sagiar; nas savurar; pel, sentir e palpar	
2	c	» san percepir e giuditgar tscherts signals dal corp e sias reacziuns sisur ed agir correspondentamain (p.ex. pel-giaglina, avair fraid, trair en vestgadira chauda; percorscher in privel, franar, distanza da franar; ferma radiazion dal sulegl, tschegnar, metter si egliers da sulegl).	
	d	» san identifitgar signals, irritabladad e reacziuns da plantas e d'animals (p.ex. sa drizzar vers il sulegl, reacziun tar il tutgar, camuflar, avertir).	
	e	» san s'occupar d'informaziuns davart pussaivladads e cunfins da prestaziuns dals senns (p.ex. egls da fassetta; odorat [nas] ed udida dal chaun) e giuditgar consequenzas da disturbis e da donns (p.ex. udir/vesair mal u insumma betg, lingua da segns, scrittira per tschorvs).	
	f	» san observar, describer e declerar particularitads, differenzas e connexs da differentas prestaziuns dals senns e signals (p.ex. connexs tranter savurar, vesair, gustar; l'emprim vesan ins il chametg, alura audan ins il tun).	
► Cumpetenzas consecutivas: NT.6.1			

2. Las scolaras ed ils scolars san cumparegliar e perscrutar fenomens acustics.

 renviaments
AS - Percepciun [2]
MU.2.A.1

Fenomens acustics, ureglia

NUS.4.2

Las scolaras ed ils scolars ...

1	a	» san explorar e describer funtaunas da tuns e fenomens acustics (p.ex. schuschurar dal gaud u murmurar da l'aua, chantar dals utschels e dals umans, ramurs da cuschina, canera da construcziun u da traffic, quietezza).	
	b	» san sviluppar ideas per mesiras da protecziun cunter ramurs canerusas e cuntinuantas e giuditgar lur effects (p.ex. uregliers, stapunets d'ureglia, paraid da protecziun cunter la canera).	FSP - Sanadad MU.2.C.1.2a
2	c	» san perscrutar e describer il connex tranter vibraziuns e tuns (p.ex. moviments da l'aria cun ina chandaila che trembla davant ina membrana vibranta d'in autpledader). 	
		» san numnar las caracteristicas da l'ureglia sco era describer ils process e las funcziuns respectivas. ureglia: conchiglia da l'ureglia, chanal da l'udida, pel dal schumber	

renviaments		
d	» san perscrutar fenomens acustics sco era cumprovar e declerar simplas regularitads (p.ex. derasaziun dal sun: eco dovra temp; amplificaziun: megafon; izolaziun: tenda, tarpun).	MU.4.C.1.d
e	» san far il connex tranter ina chargia intensiva da l'udida (durada, volumen) e donns da l'udida e mussar quai a maun d'exempels concrets dal mintgadi.	FSP - Sanadad MU.2.C.1.2b
► Cumpetenzas consecutivas: NT.6.2		

3. Las scolaras ed ils scolars san identifitgar e perscrutar fenomens optics.		renviaments AS - Connexs e regularitads [5]
<i>Fenomens optics, egl</i> NUS.4.3 Las scolaras ed ils scolars ...		
1	a	» san distinguer e numnar differentas funtaunas da glisch (p.ex. sulegl, lampa, reflectur, chandaila, fiou).
	b	» san explorar tenor instrucziun, cumparegliar e descriver fenomens davart glisch e sumbriva.
	c	» san numnar las parts externas da l'egl e descriver lur process e funcziuns. E egl: survantscheglia, viertgel da l'egl cun tschegls, liquid da larmas, pel-corna, congiuntiva
2	d	» san applitgar e duvrar intenziunadamain marella da maun, marella binoculara e spievel da champagna.
	e	» san descriver la construcziun da princip da l'egl e far in model d'egl simpel (p.ex. camera stenopeica).
	f	» san perscrutar e descriver fenomens optics (p.ex. maletgs reflectads, refracziun da la glisch: midada aua-aria, prisma, reproducziun en la camera stenopeica).
	g	» san preschentar fenomens optics cun agid da models dal radi da glisch resp. fasch da glisch. E models dal radi da glisch resp. fasch da glisch
► Cumpetenza consecutiva: NT.6.2, NT.6.3		

4. Las scholaras ed ils scholars san observar fenomens da l'aura, s'infurmar davart eveniments da la natira sco era declarar fenomens e fatgs correspondents.		renviaments AS - Emprender e reflexiun (7)
<i>Aura e fatgs meteorologics</i> NUS.4.4 Las scholaras ed ils scholars ...		
1		
	1a » san raquintar davart atgnas aventuras ed experientschas cun differentas auras.	
	1b » san percepir e realisar tge impurtanza che differentas auras han per nus e per auters umans (p.ex. per la lavur, per il temp liber e per las vacanzas, per l'agricultura).	
2	1c » san observar e distinguer simpels fenomens da l'aura e scriber si e preschentar lur atgnas enconuschientschas en quest connex (p.ex. nivels, vent, precipitaziuns).	
	1d » san describer fenomens da l'aura e lur caracteristicas tipicas, attribuir a las differentas stagiuns sco era colliar cun atgnas experientschas ed observaziuns (p.ex. nivels, vent, furmas da precipitaziuns, midadas da la temperatura).	
	1e » san far observaziuns, mesiraziuns ed experiments en connex cun elements da l'aura, ordinar ils resultats, preschentar ils resultats da las mesiraziuns en diagrams sco era scriber si e commentar fatgs en chaussa. elements da l'aura: temperatura, nivels, precipitaziuns, vent, pressiun da l'aria	MI - Producciun e preschentaziun
	1f » san leger prognosas da l'aura, enquadrar caracteristicas en situaziuns da l'aura e trair a niz per planisar agens projects (p.ex. temp liber, viadi da scola). » san applitgar reglas da cumportament en differentas auras (p.ex. protecziun cunter chametgs, granella, burascas).	MI - Retschertga e sustegn d'emprender
	1g » san retschertgar dumondas, caracteristicas specificas e tscherts connexs simpels davart l'aura, structurar e classifitgar ils resultats sco era preschentar las ideas latiers en furma da models (p.ex. tar fronts meteorologicas, urizis).	
<i>Eveniments da la natira e privels da la natira</i> NUS.4.4 Las scholaras ed ils scholars ...		
1		
	2a » san sviluppar - sin basa da raquintaziuns, rapports e maletgs d'eveniments da la natira - atgnas visiuns e raquintar davart atgnas experientschas.	
	2b » san identifitgar ed applitgar per sasezs reglas da protecziun e da cumportament per uffants en cas d'eveniments da la natira (p.ex. sper auas, en la naiv, en cas d'eveniments da l'aura sco urizis e daratgas).	FSP - Sanadad
2	2c » san observar ed identifitgar fastizs d'eveniments da la natira en ils agens conturns, far supposiziuns tge ch'è capità sco era giuditgar tge ch'è en cas da periclitare e proteger l'uman (bova preistorica da Flem, lavinas, aua gronda a Puschlav, sdregliada da la schelira permanenta).	
	2d » san colliar atgnas ideas ed experientschas cun infurmaziuns e rapports davart eveniments da la natira ed identifitgar e nominar sin basa da quai caracteristicas e process en connex cun eveniments da la natira. inundaziuns, lavinas, stemprads, midadas tras eveniments da la natira pli baud ed oz.	

renviaments		
2e	» san ordinar, giuditgar ed applitgar en situaziuns respectivas reglas da protecziun e da cumportament en connex cun eveniments da la natira. reglas da cumportament tar urizis, tar nudar, ir cun skis, esser en gir en las muntognas	FSP - Sanadad
► Cumpetenza consecutiva: STS.1.2, STS.1.3		

5. Las scolaras ed ils scolaras san percepir, descriver e declerar fenomens da la terra e moviments d'asters e da stailas.		renviaments AS - Connex e regularitads (5)
<i>Terra ed universum</i> NUS.4.5 Las scolaras ed ils scolaras ...		
1		
	a » san descriver e cumparegliar atgnas ideas davart il tschiel, corps celests e l'univers.	
	b » san observar, descriver, preschentar e declerar quai che capita vi dal tschiel da di e da notg. gir dal sulegl, glina, stailas	
2	c » san elavurar e sclerir dumondas davart la terra sco planet e davart corps celests, s'occupar d'informaziuns latiers sco era preschentar resultats (p.ex. lunghezza dal di e da la notg a differents lieus da la terra, davart fenomens e caracteristicas da tscherts corps celests e lur moviments).	
	d » san observar durant in temp pli lung il tschiel da di e da notg e classifitgar e estructurar ils resultats (p.ex. di e notg, stagiuns, fasas da la glina, stailas marcantas).	
	e » san transferir fenomens da terra, glina, planets, sulegl e stailas sin models simpels e descriver, declerar e colliar en quest connex caracteristicas e connexs cun moviments sco era situaziuns spazialas e temporalas. models: moviments da la terra, la terra en il sistem solar, dimensiuns da l'univers	
	f » san s'occupar d'informaziuns davart dumondas specificas areguard la terra, corps celests e l'univers, examinar fatgs sco era cumpilar, ordinar e represchentar enconuschientschas (p.ex. davart galaxias, stailas, constellaziuns da stailas, planets, comets, davart spazi e temp en l'univers, davart astronomas ed astronomas impurtants).	MI.1.3.f